

Književnost, zaznamovana s tujejezičnostjo



mag. Barbara Rebolj, univ. dipl. prof. slov. in univ. dipl. bibl., Osnovna šola Jela Janežiča

V času hitrih in radikalnih družbenih sprememb, ki močno posegajo tudi v slovenski jezik, se izpostavlja vprašanje slovenske književnosti v vlogi večjezičnosti. V tem primeru gre za pogled na slovensko književnost in njeno funkcijo pri sodobnem poučevanju v šoli, kjer se vse pogosteje srečujemo z učenci tujci, ki zahtevajo drugačen izobraževalni pristop pri obravnavi književnega besedila. Učence tujce se v vzgojno-izobraževalnem procesu poučuje tako pri rednem pouku kot pri dodatnih urah, ki jih država namenja kot pomoč za lažje in hitrejšo učenje slovenskega jezika.

Vloga književnosti v šoli se kaže v tem, da učencem omogoča doživljanje različnih zgodb, čustvovanje in istovetenje s književnimi junaki, razreševanje problemov, pričakovanje, razmišljanje in povezovanje z njihovim razumevanjem osebne in družbene stvarnosti. Na učenca pri branju učinkuje tudi estetska komponenta književnega teksta, ki se kaže tako v zbornem kot v metaforičnem jeziku in v literarnem slogu. Mladinska književna didaktika umešča književno besedilo v okvir literarne zgodovine in teorije, učenci posamezna besedila uvrščajo v določena književna zgodovinska obdobja in iščejo v njih tipična literarna sredstva.

Za koriščenje književnosti v namen poučevanja slovenščine učencev tujcev teoretična obravnava besedil ni v prvem planu, poudarek je predvsem na doživljanju besedila, osredotočamo pa se tudi na to, da besedilo aktualiziramo ali pa ga bralcu problemsko približamo. S tem učencu omogočimo, da z besedilom bogati svoj besedni zaklad, obenem pa se uči in utrjuje slovnične strukture ter zakonitosti. Skratka, književnost učencu omogoča, da razvija glavne jezikovne spretnosti: branje, poslušanje, pisanje, govorjenje ter bralno razumevanje. Obenem je književnost čisti primer uporabe jezika in je odraz kulturne identitete nekega naroda, tako da učencu omogoča tudi kulturno in socialno razumevanje družbe, v katero se vključuje.

KAJ VPLIVA NA IZBOR KNJIŽEVNEGA BESEDILA?

Na izbor književnega besedila v šoli vpliva sam vzgojno-izobraževalni program, naslovnik in književna besedila, ki so na voljo. Vzgojno-izobraževalni program največkrat predpisuje kanonizirana in kakovostna besedila, takšen izbor pa ne sme biti nujno edini. Naslovnik v našem primeru so učenci tujci, ki v večini primerov slovenskega učnega jezika na začetku sploh ne obvladajo in so najprej vpeti v aktiven proces jezikovnega učenja. Pri tem se postavljajo vprašanja, kako v nadaljevanju učnega jezikovnega procesa učinkovito uporabljati besedila iz književnosti in katere vrste besedil so najustreznejša.

Ker so učenci tujci zelo raznoliki, moramo izbor besedila prilagoditi glede na njihove individualne značilnosti. Če izhajamo iz njihovega narodnega in jezikovnega izvora, so učenci lahko priseljeni ali pa rojeni v Sloveniji, vendar v domačem okolju ne govorijo slovensko, kar pomeni, da se jezika učijo zgolj javno, torej največ v šoli in med svojimi vrstniki, in prav zaradi tega v procesu osvajanja slovenskega jezika tudi počasneje napredujejo. Razlike so tudi v nivoju sposobnosti obvladovanja slovenskega jezika, namreč nekateri jezika sploh ne znajo, drugi jezik obvladajo samo v pogovorni varianti ali pa se jezika šele učijo. Tisti učenci, ki izhajajo iz skupine slovanskih jezikov (bosanščina, hrvaščina, srbsčina, črnogorščina, makedonščina, ruščina, ukrajinščina ...), se jezika lahko hitreje naučijo, saj so ti jeziki sorodni s slovenščino, tako v besedišču kot v slovnicu, kot drugi, ki jim je materni jezik npr. albanščina ali kitajščina. Prav tako se kažejo odstopanja v njihovem predznanju, albansko in bosansko govoreči imajo povečini slabše predznanje od učencev, ki prihajajo iz bivših sovjetskih republik ali iz Rusije. Diferenciacijo oz. individualizacijo moramo upoštevati tudi glede na spol, starost in glede na učenčeve interese in zanimanja.

Književna besedila naj bodo zato na začetku krajša in preprosta v jezikovnem izrazu, saj učenci tujci zapletene metaforike in težjih besed ne razumejo. Zahtevnost besedil in s tem širjenje besedišča stopnjujemo z njihovim jezikovnim napredkom. Učenci naj sami predlagajo ali izberejo tematsko vrsto besedila, s tem bosta njihovo zanimanje in motivacija večja. Prav tako je izbor besedil odvisen od dostopnosti (razredna knjižnica, šolska knjižnica, tudi domača knjižnica). Zvrstno so primerna tako prozna kot pesniška besedila. Pesmi so prav zaradi svoje zgoščenosti in kratkosti lahko zelo učinkovite. Dramska besedila so zgradbeno kompleksnejša, zato bralno ter razumevalno zahtevajo več koncentracije, tako da so za branje in za učenje jezika ob branju manj priporočljiva. So pa krajši in enostavni dramski teksti ali dramski pasusi zelo dobra osnova za učenje besedila na pamet, kar pripomore k avtomatizaciji besed in slovničnih struktur.

VRSTE KNJIŽEVNIH BESEDIL, KI SO PRIMERNE ZA POUČEVANJE

Da književnost res približamo tujejezičnemu učenju, ki je razpet med svojo domovino in tujino, med domačim jezikom in tujim jezikom, lahko posežemo po takšni literaturi, ki to problematiko tudi vsebuje in s katero se učenec lahko poistoveti.

Ustrezni so avtorji, ki so priseljenci in pišejo slovensko (Josip Osti, Esad Babačić), slovenski avtorji, ki so se izselili v drugo tujejezično okolje (Lojze Kovačič, Zorko Simčič), ali avtorji, ki prav namensko pišejo v več različnih jezikih za mladinsko populacijo (Barbara Hanuš: *O Jakobu in mucu Mici: Rojstni dan* (slovenščina, italijanščina, nemščina), Mojiceja Podgoršek: *O dečku, ki se je bal vode* (slovenščina, romščina), Mojiceja Podgoršek: *Lep je* (slovenščina, angleščina, kitajščina)) oz. avtorji, ki pišejo o Sloveniji in Slovencih v drugih jezikih ali celo v slovenščini. Poleg književnosti, katere avtorji so zaznamovani s tujejezičnostjo, je primerna tudi književnost s tematiko drugačnosti ali izseljenstva (Svetlana Makarovič: *Veveriček posebne sorte*, Peter Svetina: *O mrožku, ki si ni hotel striči nohtov*, Janja Vidmar: *Princeska z napako*).

Druga vrsta literature, ki v prvih letih spodbuja uspešno branje, razumevanje in učenje jezika, je prilagojena književnost, sem uvrščamo t. i. lahko branje (Fran Saleški Finžgar: *Pod svobodnim soncem*, poenostavljeni Shakespeare: *Romeo in Julija*), priredbe besedil (Ivan Tavčar: *Visoška kronika*, Josip Jurčič: *Jurij Kozjak*, Mark Twain: *Tom Sawyer*), naslovniško odprte slikanice in stripe. Lahko branje in priredbe so prirejena književna besedila, za katera je značilna poenostavljena skladnja, slogovno preprostejši jezik in krajša dolžina, ki je dosežena z izpuščanjem posameznih informacij (številke, nadrobnih lastnih poimenovanj, naštevanj ...). Naslovniško odprte slikanice so namenjene različnim naslovnikom, tudi odraslemu ali zrelemu bralcu, so pa še vedno krajša in preprostejša besedila z ilustracijami. Med stripi izbiramo kakovostnejša in primerna besedila, ki pri branju nudijo oporo s sliko.

Bogat vir nudijo tudi ljudske pripovedi in pravljice, saj se določeni isti arhetipski motivi ali literarne osebe pojavljajo pri različnih narodih in jih tako lažje prepoznavamo in razumemo.



METODA DELA S KNJIŽEVNIM TEKSTOM

Pred branjem je najpomembnejše izbrati pravo knjigo oz. književno besedilo.

Kako pristopimo k branju besedila in s tem k učenju jezika? Upoštevamo tri faze:

• Predbralna dejavnost

Učitelj se z učencem pogovori, katera književna besedila že pozna, katere zgodbe so mu všeč, ponudi mu izbor književnih primerov, tako da učenec nato izbere književni tekst glede na svoje zanimanje in interese, učitelj pa pomaga, da je tekst starostno, kakovostno in glede na jezikovno sposobnost učenca ustrezen in primeren. Učitelj pred branjem ugotavlja učenčevo razumevanje naslova in tematike besedila, tako da se lažje vzpostavi dobra bralna motivacija.

• Bralna dejavnost

Bere ne le učenec, ampak tudi učitelj, saj le tako učenec dobi pravi zgled oz. model pravorečne podobe književnega besedila. Pri branju učenca se opazuje in popravlja pravilno izreko glasov, besed, pravilno intonacijo, premore in tekočnost. Sproti se preverja in razlaga pomen besed, besednih zvez in fraz. Pomen novih besed poskuša učenec razbrati iz sobesedila ali pa uporabi slovar, prav tako pomen določenih besednih zvez ali pomen stalnih besednih zvez, ki pa v večini zahtevajo pomoč učitelja, saj ima vsak jezik določen korpus stalnih besednih zvez, ki so značilne samo zanj. Pri branju učenec opazuje tudi zgradbo stavka in slovnične lastnosti posameznih besed. Ob tem se lahko vadi različne pregibnostne vzorce posameznih besed/besednih vrst in sestavljanje teh besed v mnoge stavčne različice.

• Pobralna dejavnost

Razumevanje vsebine preverjamo s postavljanjem vprašanj, učenec pa tudi sam oblikuje stavke. To lahko poteka v obliki pogovora ali pa na način zapisovanja. Uporabimo lahko različne metode: ključne besede, Paukovo strategijo (list razdelimo na dva dela, na levo iz teksta izpišemo pomembne besede, besedne zveze in povedi, na desno iz njih izluščimo ključne besede, na koncu iz ključnih besed oblikujemo povzetek), določanje naslovov, pojmovno mrežo v obliki dlani (obnova, pozitivne/negativne osebe, glavne/stranske osebe), miselni vzorec, Vennov diagram (dve krožnici s presekom), časovni trak, zaporedje dogodkov, hierarhično pojmovno mrežo, ribjo kost, VŽN (kaj že Vem, kaj Želim izvedeti, kaj sem se Naučil).

Književno vsebino in njeno sporočilo se aktualizira, pri tem aktualizacijo navezujemo tako na osebno kot na družbeno raven. Konkretni cilj branja lahko služi tudi za namen domačega bra-

nja, govornega nastopa ali predstavitve, za izmenjavo mnenj. Pobralne dejavnosti so še: učenec napiše podobno zgodbo, spremeni konec, umetnostno besedilo spremeni v neumetnostno besedilo (reklama, novica ...), v strip ali v pesem.

K ČEMU DOPRINESE BRANJE KNJIŽEVNEGA TEKSTA?

Književni tekst omogoča učencu, da si lažje zapomni besede, fraze in slovnične strukture kot v suhoparnih učbenikih, saj vse to povezuje z zgodbo in s svojimi izkušnjami ter z razmišljanjem, ki jih aktivira ob branju. Obenem so v književnost vpeta različna tematska področja, ki so lahko učencu blizu ali pa nova in s tem seveda zanimiva, od zgodovine, umetnosti, zemljepisa, naravoslovja, psihologije ... – skratka, gre za bogato kompleksno »vesolje« možnosti, ki nudi tudi obilo možnosti učenja.

Dobra književnost vodi k dobremu pogovoru oz. komunikaciji, to pa je tudi glavni namen poučevanja jezika. Učenci pri branju razvijajo jezikovno znanje, jezikovne spretnosti in jezikovno zavedanje. Učenje jezika tako poteka na višjem jezikovnem nivoju. Gre za jezikovno obogatitev, prav tako pa se krepi motivacija jezikovne in socialne integracije. Intenzivno branje (analiza), ki se uporablja v takem primeru učenja jezika, omogoča prehod v ekstenzivno branje (užitek).

Učenje jezika skozi literaturo učenca prisili, da aktivno sodeluje na vseh nivojih od branja do učenja in razumevanja ne samo besedila, ampak tudi širšega konteksta.

ZAKLJUČEK

Književnost je avtentično gradivo z neprilagojenim jezikom, zato je književno besedilo bralcu nepoznano in nepredvidljivo, tako kot je največkrat jezikovna komunikacija v realni situaciji. Književnost spodbuja interakcijo misli, čustev in izkušenj ter razširja jezikovno zavedanje in tako vzgaja celostno.

Kako ob poplavi književne produkcije upoštevati kakovostno književnost? Za začetni pouk slovenščine so vsebinsko primerni tudi književni teksti, ki nimajo visoke literarne vrednosti, npr. stripi ali posamezne slikanice, nujna pa je seveda njihova jezikovna neoporečnost. Književni trg prinaša knjige, ki se rade prilagajajo družbenim trendom, tako da je izbor potrebno narediti na presoji med kakovostjo in primernostjo glede na starost, izvor in na znanje slovenskega jezika posameznega učenca tujca.

Pobude, da se zaradi čedalje večjega števila učencev tujcev v šolski kurikulum uvede določen odstotek književnosti v tujih jezikih, pa so po mojem mnenju malo preveč velikodušne, saj je v slovenski šoli še vedno primarni učni jezik slovenščina in taka naj bo tudi književnost, ki se uporablja v učnem procesu, torej slovenska oz. književni prevodi v slovenščini.